

«Το θρηνητικό τρυγόني της αιώνιας Αθήνας»

Του Αρχιμανδρίτου Μιχαήλ Σταθάκη

Ο λόγος για τον Μητροπολίτη Αθηνών άγιο Μιχαήλ Χωνιάτη, γνωστό και με το επώνυμο Ακομινάτος. Γεννήθηκε στην πόλη Χώνες της Φρυγίας περίπου το έτος 1138. Ο άγιος Μιχαήλ πρωτότοκος γόνος πολυμελούς οικογενείας, έλαβε στην γενέτειρά του τα πρώτα μαθήματα από τον Μητροπολίτη Χωνών Νικήτα. Έφηβος ήλθε για σπουδές στην Πατριαρχική Σχολή Κωνσταντινουπόλεως, όπου συνδέθηκε στενά με τους πατριάρχες Μιχαήλ Αυτορειανό, Θεοδόσιο Βοραδιότη, και με τον διδάσκαλό του άγιο Ευστάθιο μετέπειτα Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης.

Μετά το πέρας των σπουδών του ο Μιχαήλ ανέλαβε καθήκοντα Πατριαρχικού Υπογραμματέως, θέση που διατήρησε μέχρι και το 1182, οπότε και προχειρίστηκε Μητροπολίτης της πόλεως των Αθηνών. Παρά το γεγονός ότι ο άγιος Μιχαήλ ήταν νεότερος πολλών άλλων υποψηφίων για την Μητρόπολη αυτή, του ανετέθη το μητροπολιτικό αξίωμα και έφθασε στην Αθήνα το έτος 1182 οπότε και εκφώνησε τον πρώτο του λόγο στους Αθηναίους, από την Ακρόπολη όπου βρισκόταν ο Μητροπολιτικός Ναός και το Επισκοπείο, ο οποίος παραδίδεται με τον τίτλο «*Εισβατήριος οτε πρώτον ταις Αθήναις επέστη*».

Όταν το έτος 1182 ο Χωνιάτης έφθασε στην μητρόπολη των Αθηνών, το κύριο χαρακτηριστικό της πολιτικής κατάστασης στην αυτοκρατορία ήταν η εξαθλίωση και η χρεοκοπία των κατωτέρων τάξεων, που οφειλόταν στην αύξηση των μεγαλογαιοκτησιών. Τη φθορά και την εξαθλίωση της αυτοκρατορίας αντανακλούσε και η άθλια οικονομική κατάσταση των Αθηνών. Η πενία, η πειρατεία και η φορολογική απληστία που μάστιζαν τους κατοίκους της Αττικής, οδήγησαν το νέο Μητροπολίτη να αναλάβει δραστήριο μεσολαβητικό ρόλο για επίδειξη κατανόησης από την εξουσία, ώστε να απαλλαγούν οι Αθηναίοι από τις δυσβάστακτες οικονομικές εισφορές. Διαμαρτυρόμενος για την βαριά φορολογία των Αθηναίων και για την δεινή οικονομική κατάσταση στην οποία είχε περιέλθει η μητρόπολη των Αθηνών, απέστειλε στα τέλη του 1198 το «*Υπομνηστικόν εις τον βασιλέα Αλέξιον τον Κομνηνόν*», επίσημη αναφορά για απονομή δικαιοσύνης και παροχής βοήθειας και προστασίας προς τους Αθηναίους, κείμενο υψίστης ιστορικής αξίας για της εποχή εκείνη. Ενδιαφέρθηκε ιδιαίτερα για την μόρφωση και την καλλιέργεια του κλήρου του, ενίσχυσε τον μοναχισμό ιδρύοντας και νέες μονές, όπως ο άγιος Ιωάννης ο Κυνηγός στον Υμηττό, ανακαίνισε και ανήγειρε πολλούς ναούς όπως η Παναγία η Γοργοπηκός, γνωστή και ως μικρή Μητρόπολη στην Αθήνα, αλλά κυρίως ενδιαφέρθηκε για την καλλιέργεια του ποιμνίου του.

Το έτος 1202 η επεκτατική δραστηριότητα του τοπικού άρχοντα της Ναυπλίας και Κορίνθου Λέοντα του Σγουρού απείλησε σοβαρά και την Ακρόπολη των Αθηνών, την οποία ο άγιος Μιχαήλ υπερασπίστηκε

αποτελεσματικά. Στα τέλη του 1204, λίγο μετά την εγκατάσταση των Λατίνων στην Αθήνα, ο λόγιος ιεράρχης αυτοεξορίστηκε από την Αττική, αφού είδε πρώτα την πολύτιμη βιβλιοθήκη, που είχε ο ίδιος συγκροτήσει και οργανώσει, να πέφτει στα χέρια των Λατίνων καθώς και να συλλέγεται ο πάνσεπτος Ναός της Παναγίας της Αθηνιώτισσας στον Παρθενώνα, τον οποίο ο ίδιος είχε ανακαινίσει. Τον ίδιο χρόνο επισκέφτηκε την Θεσσαλονίκη, όπου συναντήθηκε με τον καρδινάλιο της αγίας Σωσάννης Βενέδικτο, παπικό απεσταλμένο με το καθήκον του προσηλυτισμού μεταξύ των ορθοδόξων κληρικών και μοναχών. Ο άγιος Μιχαήλ μετά την αποτυχία των διαπραγματεύσεων στη Θεσσαλονίκη, αναζήτησε καταφύγιο στον Εύριπο, στην Αυλίδα, στη Ερέτρια και στην Κάρυστο. Μέσα στον ένα χρόνο της περιπλάνησής του ανάλωσε όσα χρήματα είχε και έκτοτε απέβλεπε, όπως ο ίδιος γράφει χαρακτηριστικά από την Κέα προς τον ηγούμενο της Μονής Καισαριανής, «...εις τους ακενώτους της θείας Προνοίας θησαυρούς...», μαρτυρία που διαφωτίζει τις κατοπινές συνθήκες διαβίωσης του αγίου στην Κέα και στην Μονή Προδρόμου των Θερμοπυλών.

Το έτος 1205 ο άγιος Μιχαήλ έφθασε στο νησί της Κέας με την ελπίδα ότι θα ήταν ασφαλής από τους Λατίνους κατακτητές. Η νήσος Κέα μαζί με την Κύθνο αποτελούσαν μια μικρή επισκοπή, αυτή των Θερμιών, υποτελή στην Μητρόπολη των Αθηνών. Στο νησί των Κυκλάδων, στερημένος από φίλους και βιβλία, ο αυτοεξόριστος Μητροπολίτης αλληλογραφεί με συγγενείς και φίλους του που βρίσκονται στην Αθήνα και σε άλλα μέρη. Στην αλληλογραφία του γίνεται εμφανής η αντίθεσή του έναντι των Λατίνων κατακτητών, θέση που διαφαίνεται από τα δηκτικά σχόλιά του για δυναμική αντίδραση και αντίσταση κατά των αλλοεθνών και αλλοθρήσκων! Στα κείμενά του ενισχύει πνευματικά το ποιμνίό του και δίνει εντολές και συμβουλές για όλα τα εκκλησιαστικά θέματα.

Την ίδια περίοδο ο αυτοκράτορας Θεόδωρος Λάσκαρης πρότεινε στον άγιο να εγκατασταθεί στο παλάτι κοντά του ή να του δώσουν τη Μητρόπολη της Παροναξίας, αλλά ο Μιχαήλ αρνήθηκε να εγκαταλείψει της επαρχία του.

Το 1217 εγκατέλειψε την Κέα, μετά από δώδεκα έτη παραμονής εκεί, και αφού πέρασε από την Εύβοια, την άνοιξη του ίδιου έτους εγκαταστάθηκε σε μοναστήρι που ανήκε στην Μητρόπολη των Αθηνών, αυτό του αγίου Ιωάννου του Προδρόμου στη Μενδενίτσα, κοντά στις Θερμοπύλες. Παρά το γήρας και την ταλαιπωρημένη από ρευματισμούς και ημιπληγία υγεία του, ο Χωνιάτης εξακολουθεί να ελέγχει και να επηρεάζει τα εκκλησιαστικά πράγματα της περιοχής. Στη Μονή του Προδρόμου ο άγιος Μιχαήλ έζησε τα τελευταία χρόνια της ζωής του ως τον Ιούλιο του 1222, όταν παρέδωσε την ψυχή του στον Δικαιοκρίτη Κύριο.

Το συγγραφικό έργο του αγίου Μιχαήλ διακρίνεται σε ρητορικά έργα, ομιλίες, κατηχήσεις, λόγους, προσφωνήματα, εγκώμια, μονωδίες, επιστολές σε πολιτικά πρόσωπα, επισκόπους, εκκλησιαστικούς άνδρες και συνεργάτες του καθώς και σε άλλους γνωστούς του. Επίσης έχουν

διασωθεί και κάποια ποιήματα αναδεικνύοντα όλα το πνευματικό βάθος του ανδρός.

Δύο απεικονίσεις του με φωτοστέφανο, η μία στον βυζαντινό ναό του Αγίου Πέτρου Καλυβίων Κουβαρά (13^{ος} αι.) και η άλλη στην μικρή εκκλησία στη Σπηλιά της Πεντέλης (1233/34), αποτελούν ενδείξεις τοπικής λατρείας του ως αγίου από τους κατοίκους της Αττικής, οι οποίοι για μεγάλο διάστημα μετά την κοίμησή του διατήρησαν έντονη την ανάμνησή του, αναγνώρισαν τις αρετές του, την δικαιοσύνη που τον διέκρινε, καθώς και τις πολύτιμες υπηρεσίες που επί σαράντα χρόνια προσέφερε στην μητρόπολη των Αθηνών. Υπήρξε υπόδειγμα πνευματικού ανδρός και αληθινού ποιμένος κατά το πρότυπο του Αρχιεπίσκοπος Ιησού Χριστού. Ασματική του Ακολουθία συναντάμε ήδη τον 14^ο αιώνα σε χειρόγραφο κώδικα της Μονής Βατοπεδίου. Η μνήμη του τιμάται από την Εκκλησία μας την 4^η Ιουλίου.

Ας κλείσουμε όπως και ο Φώτης Κόντογλου στο διήγημά του για τον άγιο Μιχαήλ: «... πέθανε αυτός ο πικραμένος ονειροπόλος της αρχαιότητας, που είχε μοιρασμένη την καρδιά του στο Χριστό και στον Πλάτωνα, που στάθηκε δεσπότης μαζί και αρχαίος ρήτορας, φορεμένος το ωμοφόριο πάνω από τον αρχαίο μανδύα. Ακόμα και σήμερα, όποιος έχει μέσα στην καρδιά του λίγη από τη νοσταλγία που είχε ο Ακομινάτος, σα να ακούγει περπατώντας το βράδυ κοντά στην Ακρόπολη, αυτό το θρηνητικό τρυγόνι, που ήρθε από την Ανατολή για να κλάψει πάνω στ' αρχαία μνημούρια, να λέγει λυπητερά:

“Έρωσ Αθηνών των πάλαι θρυλουμένων
έγραψε ταύτα ταις σκιαίς προσαθύρων
και του πόθου το θάλλον υπαναψύχων...”».

